

Прараслі на каранціне

Як выпрабаваць пандэміі ператварыліся ў магчымасці

«З чым любіце каву? З цукрам, малаком, карыцай?» — «З кнігай!» Думаецца, такі адказ не выглядае банальным сэнна, калі кніга займае новы шанс стаць запатрабаванай. Застаючыся сам-насам, без зносінаў, не-не ды пацягнушыся да вабнага томіка, разгорнеш пахкі старонкі. І нічога, што кніга таксама мае патрэбу ў дэзынфекцыі. Такая непрадказальная рэчаіснасць... Ковід-абмежаванні сутыкнулі грамадства з новым выклікам: існаванне на аддаленцы. Як з гэтым справіліся бібліятэкі — установы, дзе функцыянальнасць не ў апошняю чаргу пабудавана на жывых зносінах? Ці пацярпеў чытаць альбо ён нядрэнна пачуваецца ў электронным асяроддзі? Паглядзім, што думаюць на гэты конт удзельнікі чарговага VIII Міжнароднага кангрэса ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, які якраз і сфакусіраваўся на тэме «Бібліятэкі ва ўмовах пандэміі: новыя магчымасці, новыя рашэнні».

Надзвычай запатрабаванымі ў перыяд пандэмічных абмежаванняў аказаліся электронныя паслугі, хоць у актыве бібліятэк яны, вядома, ужо даўно. Але электронныя паслугі не вырашылі ўсіх праблем, якія з'явіліся ў пандэмічныя часы, заўважае супрацоўніца Дзяржаўнай бібліятэкі Югры (Ханты-Мансійск, Расія) Святлана Валжэніна. Значная колькасць наведвальнікаў перацякла з афіцыйных сайтаў кніжніцы ў сацыяльныя сеткі. Спатрэбілася перафармаванне знешніх камунікацый — медыя, каналаў, сайтаў і г. д. Дзеля перапамеркавання рэсурсаў у працэс вымушаны былі ўключыцца і супрацоўнікі, якія раней гэтым не займаліся і выконвалі іншыя функцыі. Колькасць публікацый у медыя заўважна ўзрастае, больш сталі звяртацца да сацыяльных сетак бібліятэк. Упор рабіўся на тыя функцыі, якія можна было падтрымаць у створаных аб'ектах. Ды застаўся шэраг працэсаў, якія немагчыма ажыццяўляць аддалена. Як правіла, такія працэсы былі звязаныя з матэрыяльнымі аб'ектамі ў бібліятэцы: фонд, уліковы каталог і г. д.

Што выйшла на першы план? Неабходнасць прымаць перамены, а значыць, удасканалваць менеджмент бібліятэк, тым самым максімальна адаптаваць дзейнасць да новых умоў: эфектыўна кіраваць чалавечымі і матэрыяльнымі рэсурсамі. Тактыка стала больш важнай, чым стратэгія, пераканана Святлана Валжэніна: «Трэба вырашчыць гарызантальных лідараў, бо аддаленыя камунікацыі патрабуюць меншага разрыву паміж топ-менеджарам і шараговым супрацоўнікам, а яшчэ — вучыцца ў бізнесу». Яна лічыць, што тактыка ў бібліятэцы была інерцыйная, кніжніцы чакалі, каб прыняць правільнае рашэнне, па сутнасці, яны сталі паралізаваныя ад нечаканасці крызісу.

Як ні сумна прызнаваць, але пэўная доля чытачоў пасля каранціну не вярнулася. Вінаваты, мяркую Святлана Валжэніна, той самы інерцыйны сцэнарый кіравання. На прыкладзе бібліятэкі Югры яна робіць выснову, што колькасць пазастацыянарных наведванняў павялічылася, а выдач — не. Што гэта азначае? Бібліятэкі зразумелі, што больш выгадна праводзіць мерапрыемствы, а не выконваць асноўную функцыю — набліжаць кнігу да карыстальніка. Актывізавалася выдача з сеткавых аддаленых рэсурсаў, у асноўным ЛітРэс. Месцам культурна-асветніцкай дзейнасці бібліятэкі сталі зноў-такі сацыяльныя сеткі. Узрасла цікавасць да рэсурсаў уласнай генерацыі, таму, адпаведна, ёсць сэнс нарошчыць электронны кантэнт. Цяпер самы час зрабіць высновы, прааналізаваўшы новы сцэнарый работы. «Трэба зразумець, што каранцін — гэта гісторыя сілы: і асабістая, і ўстанова. Бо нават невялікія поспехі важныя. На жаль, сусветная сітуацыя не стане ранейшай», — рэзюмуе выступаюцца.

Інтэрнэт з яго ўсюдыіснасцю не мае межаў. Як бачым, дзякуючы яму знаходзіцца вырашэнні многіх нестандартных сітуацый. Існаваннем бібліятэкі ў сённяшнім заклапочаным генеральным дырэктар Цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Усходняй адміністрацыйнай акругі г. Масквы Алег Жадзёнаў: «Мы зразумелі, што анлайн рана ці позна чакае ўсіх, і ён прыйшоў. Мы сутыкнуліся з тым, што аказаліся ў хвасце. У інтэрнэце мы ў ліку тых, хто адстае, бо да гэтага ўжо былі маладыя цыткеры, блогеры і іншыя, хто вядзе паспяхова праекты з мільёнамі паслядоўнікаў, у іх ёсць вопыт арганізацыі студый, а ў кагосьці з нашых калег не было і прыстойнага абсталявання, каб пачаць вяшчанне. Цяпер мы разумеем, з кім нам даводзіцца канкураваць, —

з вопытнымі, злымі, маладымі, таленавітымі прафесіяналамі, і пераймаць іх метады, навыкі для таго, каб змагацца за аўдыторыю». Ёсць вялікія плюсы ў тым, што бібліятэкі асвойваюць віртуальныя пляцоўкі, адзначае Алег Жадзёнаў, мінус жа — аўдыторыя, якая заваёўваецца праз інтэрнэт, не раўназначная той, што наведвала бібліятэкі. Новыя фарматы прыцягваюць іншых карыстальнікаў, нетыповых для бібліятэкі, перакананы ён: «Гэтыя новыя аўдыторыі гавораць на іншай мове, у іх іншыя запыты, хуткасць мыслення і г. д.» Адсутнасць у бібліятэкі фізічнай пляцоўкі, на думку Алега Жадзёнава, дае больш гледачоў, больш увагі да бібліятэчных сацыяльных сетак і сайтаў, робіць карэкціроўку іміджу бібліятэк, забяспечвае супрацоўніцтва з калегамі з іншых рэгіёнаў.

Развіццё анлайн-праектаў у бібліятэках можа выяўляцца не проста ў запуску каналаў на YouTube, мяркую Алег Жадзёнаў, — важна мысліць шырэй і рабіць каналы інструментамі для рэалізацыі праектаў, а не самамэтай. Як прыклад — «Бібліятэка паэзіі». Падчас каранціну бібліятэкі Усходу Масквы запусцілі анлайн-кватэрнікі пад брэндам «ССЫЛКА». Некалькі паэтаў збіраліся па вечарах у

Фота з сайта liveinternet.ru

пятніцу ў анлайн-пакоі, чыталі свае вершы, а ў перапынках мелі зносіны і адказвалі на каментары гледачоў. У сярэднім такі эфір збіраў 50—80 тыс. праглядаў, а ўсяго запісы сабралі больш чым 1 млн праглядаў. Медыяпляцоўка «Бібліятэка паэзіі» запрацавала на базе раённай бібліятэкі № 76 імя М. Ю. Лермантава (Расія). Цяпер там праходзяць паэтычныя чытанні і майстэрні, а таксама працуе прад'юсарскі цэнтр для сучасных паэтаў, відэапрадакшн.

«Падчас лакдаўну нам вельмі хацелася вярнуцца ў бібліятэку, і тады мы прыдумалі праект віртуальнай бібліятэкі, — дзеліцца Алег Жадзёнаў, — навучылі карыстацца бібліятэкараў віртуальным абсталяваннем. Закончыўся лакдаўн — мы не запусцілі гэты праект. Але добра яго прагэсціравалі, і цяпер, нават калі нас закрываюць, будзем гатовыя запрашаць людзей як са спецыяльным абсталяваннем, так і з простымі камп'ютарамі. Плануецца дзяжурства ў віртуальным шлеме: бібліятэкар можа сустрэць, правесці, адказаць на пытанні, і гэта будзе не бот. Хаця ў перспектыве можам запусціць серыю ботаў, калі наведвальнасць зашкаліць да дзясяткаў тысяч. За кошт аналізу базавага набору пытанняў мы зможам прапісаць боты, якія будуць задавальняць патрэбы наведвальнікаў, і ніхто нават не западозрыць, што з ім размаўляе не жывы чалавек. Таксама ўжо рэалізаваны механізм выдачы спасылкаў на электронныя кнігі. Ці хочам мы такой будучыні? Не ўпэўнены, што я марыў менавіта пра такую бібліятэку, але свет падштурхнуў да таго, каб мы гэта зрабілі. Таму, калі раптам здарыцца чарговы каранцін, мы прадставім гэтую бібліятэку і падзелімся ёю з тымі з вас, каму цікава, хто будзе гатовы запусціць падобны праект. Тым больш ён аказаўся не вельмі дарагі. Ёсць шмат аналагаў у паралельных інстытуцыях: віртуальныя бары, клубы, тэатры. І віртуальныя бібліятэкі цяпер таксама ёсць».

Беларуская бібліятэчная асацыяцыя (ББА) вясной мінулага года падрыхтавала інфармацыйны агляд па дзеяннях сусветнай бібліятэчнай суполкі ў адказ на эпідэміялагічную сітуацыю — «Бібліятэкі свету і Беларусі ва ўмовах пандэміі COVID-19».

Штучны інтэлект, воблачныя вылічэнні, тэхналогіі бесправаднай сувязі, рабатызацыя, дапоўненая рэальнасць, а таксама разнастайныя «разумныя сэрвісы»: інтэрнэт рэчаў, «разумны дом», дыстанцыйнае абслугоўванне — усё гэта набліжае лічбавізацыю, паскораная ў тым ліку пандэміяй. І бібліятэкі будуць вымушаны скарыстоўваць «разумныя сэрвісы», бо шляху назад, як сцвярджаюць даследчыкі, ужо няма.

З 2011 года ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі рэалізоўваецца праект па ўкараненні RFID-тэхналогій (радыёчастотная ідэнтыфікацыя), адзначае дацэнт кафедры культуралогіі і псіхалага-педагагічных дысцыплін Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў БДУКМ Наталля Бязроўкіна. RFID-тэхналогія забяспечвае маніторынг дакументага фонду, а разам з тэхналогіямі інтэрнэту рэчаў могуць стаць яшчэ больш эфектыўнымі. У шэрагу замежных бібліятэк паспяхова экспloatуюцца рабатызаваныя дакументасховішчы, заўважае даследчыца, у прыватнасці рабатызаваныя пад'ёмныя краны ў Авіятскай бібліятэцы Каліфарнійскага ўніверсітэта, Чыкагскага ўніверсітэта.

Імкліва ўваходзіць у жыццё выкарыстанне QR-кодаў — аднаго з кірункаў тэхналогіі дапоўненая рэальнасці. На аснове QR-кодаў інавацыйныя праекты рэалізоўваюць Магілёўская цэнтральная гарадская бібліятэка імя К. Маркса, бібліятэка сярэдняй школы № 16 г. Ліды («Мабільная бібліятэка»), Салігорская раённая цэнтральная бібліятэка («Культурны код Салігорска»), прыводзіць даныя Наталля Бязроўкіна. Цікавы і вопыт Светлагорскай раённай сеткі бібліятэк, у прыватнасці сеткавы інтэрнэт-праект «Бібліятэка. Перазагрузка»: зрабілі рэбрэндынг сайта svetlib.gomel.by, даўшы новае жыццё краязнаўству.

Існаванне ў інфармацыйным грамадстве вымагае новых падыходаў да адукацыі, пра што сведчыць «Канцэпцыя лічбавай трансфармацыі працэсаў у сістэме адукацыі Рэспублікі Беларусь на 2019—2025 гады». На вырашэнне задач лічбавізацыі арыентавана і сфера бібліятэчна-інфармацыйнай адукацыі. Развіццё тэхналогій абумоўлівае змену прыярытэтаў у падрыхтоўцы бібліятэчных спецыялістаў. Выступаюцца Святлана Зыгмантовіч, прафесар кафедры інфармацыйна-аналітычнай дзейнасці БДУКМ, згаджаецца з думкай сваёй калегі Наталлі Гендзінай, што ў сучасных умовах глабальных пераўтварэнняў, выкліканых лічбавізацыяй усіх сфер жыцця, у развіцці бібліятэк павінна прасочвацца радыянальнае спалучэнне тэхнакратычнага і гуманітарнага кампанентаў. Бібліятэкам патрэбна асваенне ўсяго арсенала лічбавізацыі, у той жа час кніжніцы павінны забяспечыць пераход на новы ўзровень работы з людзьмі, з канкрэтным чалавекам, незалежна ад таго, прыходзіць той у бібліятэку асабіста альбо выступае ў якасці аддаленага карыстальніка.

Штучны інтэлект, воблачныя вылічэнні, тэхналогіі бесправаднай сувязі, рабатызацыя, дапоўненая рэальнасць, а таксама разнастайныя «разумныя сэрвісы»: інтэрнэт рэчаў, «разумны дом», дыстанцыйнае абслугоўванне — усё гэта набліжае лічбавізацыю, паскораная ў тым ліку пандэміяй. І бібліятэкі будуць вымушаны скарыстоўваць «разумныя сэрвісы», бо шляху назад, як сцвярджаюць даследчыкі, ужо няма.

Аддалена карыстанне — маркер пандэмічных часоў — выпрабаванне на адаптыўнасць для бібліятэкараў, якія сутыкнуліся з экстрэмальнымі ўмовамі аддаленкі. Дыстанцыйная работа паказала, што нават дасведчаным прафесіяналам трэба пастаянна павышаць узровень кампетэнцый, у тым ліку камп'ютарнай адукаванасці, медыякультуры, пераканана Алена Тулупава, загадчыца аддзела даведачна-інфармацыйнага абслугоўвання Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Падзяліўшыся вопытам дыстанцыйнай работы бібліяграфа, яна адзначае, што назваць аддалены рэжым бібліяграфічнага пошуку паўнацэннай заменай стацыянарнаму рэжыму работы нельга па шэрагу прычын: «Па-першае, пад рукой бібліяграфа няма друкаваных выданняў для прагляду *de visu* і ўдакладнення звестак. Далёка не ўся друкаваная прадукцыя мае электронныя аналагі і адлюстравана ў электронных інфармацыйных рэсурсах. Па-другое, аддаленага даведачна-пошукавага апарату для паглыбленага пошуку ўсё ж недастаткова — картачныя каталогі і картатэкі бібліятэкі, а таксама бібліяграфічныя паказальнікі па-ранейшаму выконваюць сваю пошукавую функцыю і адлюстроўваюць унікальны кантэнт».

Нягледзячы на складанасці і ўзрушэнні ад пандэмічнага крызісу, нагода для аптымізму ёсць. Магчыма, яна пакуль не відавочная, як і ўсмішка, якой не відаць за ахоўнай маскай...

Наталля СВЯТЛОВА